Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

P. HOLM:

TURISTFØRER FOR AARHUS OG OMEGN

DET JYDSKE FORLAG

Salonen, Riis Skov,

umiddelbart ved Havet (ad Slangegangen)

Telefon 335. **(Thürmann)** **Telefon 335.**

Bedste Køkken. Udsøgte Vine.

Smukkeste Udsigt.

Stor Koncert 3 à 4 Gange ugentligt.

KASINO

(2 Minutter fra Hovedbanegaarden)

Hver Aften hele Aaret Koncert og Variètéforestilling.

I Maj, Juni, Juli og August fra Kl. 8½—11, de øvrige Maaneder fra Kl. 8—11 samt hver Søndag fra Kl. 4—6.

Hver halve Maaned nye Artister. Nærmere af Annoncer i de lokale Blade.

Marinius Olsen.

KIOSKERNE

— TELEFON 888 —

anbefales som en alsidig Støtte for

TURISTER.

Alle Kommissioner udføres.

Carl Frandsen,

Store Torv 10.

Telefon 983.

Specialforretning i

Herreekviperings-Artikler.

Største Udvalg her paa Pladsen.

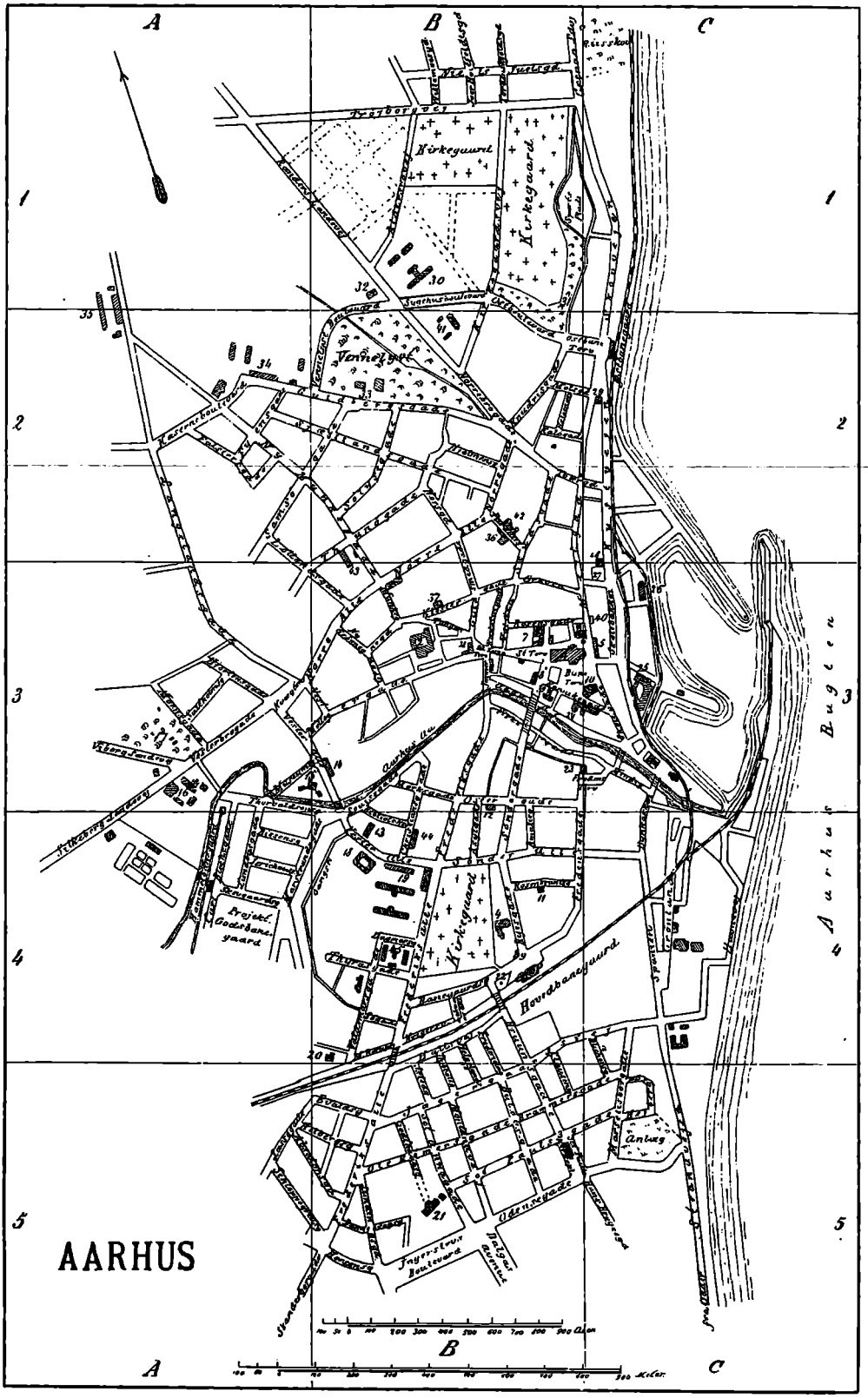
AARHUS
Kirkegaard
Kirkegaard
Vendelyst
Aarhus Bugten
Anlæg
A
B
C
1
2
3
4
5

1. Domkirken, B 3.
2. Frue Kirke og Kloster, B 3.
3. St. Pauls Kirke, B 5.
4. Katolsk Kirke, B 4.
5. Latinskole, C 3.
6. Raadhus (Politistat.), B C 3.
7. Hotel Royal, B 3.
8. — Skandinavien, B 3.
9. Centralhotel, B 4.
10. Aarhus Teater, C 3.
11. Varieté »Kasino«, B 4.
12. Forsamlingsbygn. (Varietè), B 3 & 4.
13. Statsbibliotek, B 4.
14. Aarhus Mølle, B 3.
15. Museet, A B 3.
16. Bryggeriet Ceres, A 3.
17. Haveselskabets Have, A 3.
18. Fattiggaarden, B 4.
19. Kaserne (Rytteri), B 4.
20. Vandkuranstalt, B 4.
21. Amtssygehus, B 5.
22. Dalgasmonument, B 4.
23. Posthuset, B & C 3.
24. Klubben »Polyhymnia«, B 3.
25. Toldboden, C 3.
26. Havnepakhus, C 3.
27. St. Olufs Kirkeg, C 3.
28. St. Olufs Badeanstalt, C 2 & 3.
29. Kafé »Meilborg«, C 2.
30. Kommunehospital, B 1.
31. Knudrisbakke, B 1.
32. Generalbolig, B 1.
33. Vennelyst Pav. og Teater, B 2.
34. Kaserne (Fodfolk), A 2.
35. — (Artilleri), A 1 & 2.
36. Haandværkerforeningen, B 2.
37. Handels- og Kontoristforeningen, B 3.
38. Jydsk Handels- og Landbrugsbank, B 3.
39. Aarhus Privatbank, B 3.
40. Telegrafst. (Statstelefon), C 3.

41—45. Kommuneskoler.

P. HOLM

TURISTFØRER FOR AARHUS OG OMEGN

ILLUSTRATIONER AF J. ØLSGAARD

KORT AF LANDINSPEKTØR O. S. SØRENSEN

ANBEFALET AF TURISTFORENINGEN

DET JYDSKE FORLAG

AARHUS

Turistforeningen for Aarhus og Omegn anbefaler nærværende Bog af Hr. Translatør P. Holm som en paalidelig Fører for Turister.

BESTYRELSEN.

Aarhus, d. 3/2 1902.

TH. THRUES BOGTRYKKERI, AARHUS

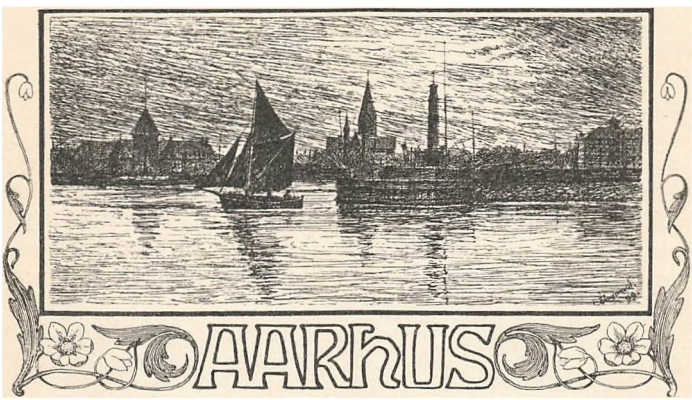

Aarhus er den største danske Provinsby i den største danske Provins. Beliggenheden er fordelagtig, Havnen fortræffelig, og Byens Indbyggerantal er derfor i Løbet af de sidste 100 Aar vokset fra 4000 til 53000.

Byen er Sæde for Biskoppen over Aarhus Stift, Postinspektøren for Nørrejylland, Generalkommandoen for Jylland og Fyen, ligesom ogsaa adskillige Foreninger og Selskaber — »Det danske Hedeselskab«, »Jydsk Haveselskab«, »Foreningen af jydske Landboforeninger«, »Aarhus Amts landøkonomiske Selskab« o. fl. — har deres Domicil her. Byen er tillige Garnisonsby for 8de Infanteriregiment, 3die Artilleriafdeling og 3die Dragonregiment.

Aarhus er delt i 3 Sogne — Domsogn, Frue Sogn og St. Pauls Sogn og har ialt en halv Snes Kirker, Kapeller og Bedehuse.

Af Undervisningsanstalter findes der 2 Latinskoler, adskillige kommunale Betalings- og Friskoler, flere private Realskoler og Pigeinstituter, endvidere en meget stor teknisk

Skole, et Handelsakademi, Aftenskoler for Handelsfolk og Haandværkere, et Musikkonservatorium o. s. v.

Byen har ogsaa et godt Museum, et Statsbibliotek og et nyt, velindrettet Teater.

Aarhus har sin største Udstrækning — en halv Mil — fra Nord til Syd, og Gaderne har et temmelig moderne Præg, men det er jo ogsaa først Jernbanerne og Dampskibssejladsen, der har gjort Byen til en Handelsstad af Betydning, og man finder forholdsvis faa af den Slags gamle, anselige Købmandsgaarde, der i saa stort Antal pryder vore Nabobyer, Randers og Horsens.

Af Skove ejer Byen mod Nord Risskov (40 Tdr. Ld.), der er en Del af den Grund, Dronning Margrete skænkede Byen, og mod Syd Marselisborgskovene (600 Tdr. Ld.).

Byens Historie.

Byens Vaaben.

Aarhus er en af Rigets ældste Stæder. Dens Beliggenhed er udtrykt i dens gamle Navn, Ar-os (Aamunding), og i dens Vaaben, hvor man ser en Aa under en Bygning med to Taarne. Mellem Taarnene ses St. Peder og St. Klemens, Byens Værnehelgen. Under Gorm den gamles Forgænger, Frode, havde Aarhus en kristen Kirke, 948 nævnes Byen som Bispesæde, og i Middelalderen var den befæstet og havde et Dominikaner- og et Karmeliterkloster, samt et Par Hospitaler. Af Gilder og Lav i Middelalderen nævnes et Købsvende-Lav, »Vor store Frue Gilde«, et »St. Sebastians Gilde«, et »St. Gertruds Gilde« og et »Guds Legems Lav«. Byens Historie kan være interessant for den, der har Tid til at fordybe sig i Enkeltheder, men er det her vanskeligt at meddele noget, da de store Begivenheder ere saa faa

og — sørgelige. Ildebrand og Pest hjemsøgte Byen, og plyndret og beskudt blev den Gang paa Gang. Om de kejserliges Indfald under Trediveaarskrigen mindede indtil for kort Tid siden Resterne af »Wallensteins Skanse« ved Strandvejen, og i Skoven »Friheden« er der ubetydelige Voldrester, der bære Navnet »Svenskelejren«. Til Erindring om den for de danske Vaaben heldige Rytterfægtning d. 31. Maj 1849 er der rejst en stor Sten Nord for Byen.

Af bekendte Mænd, der ere fødte i Aarhus, maa nævnes Oldgranskeren Ole Worm (1588—1654), den bekendte Matematiker og Astronom Ole Rømer (1644—1710) og Erik Pontoppidan (1688—1764), bl. a. Forfatter af det berømte Værk »Danske Atlas«.

Hoteller, Kaféer o. s. v.

Hotel Royal, Storetorv.
Hotel Skandinavien, ved Klemensbro.
Centralhotellet, vis-à-vis Banegaarden.
(Fremdeles mange mindre Hoteller og Pensionater: Grand Hotel, Ryesgade, Højskolehjemmet, Klostergade, Aarhus Gæstehjem, Ryesgade o. s. v.)
Kafé Meilborg, ved Østbanegaarden.
Teaterkaféen i Aarhus Teater.
Rozzis Kafé & Konditori, vis-à-vis Teatret.
Richardt, Konditori ved Klemensbro.
Automatkafé, St. Klemensborg, o. s. v.

Badeanstalter.

Badeanstalter for Strøm- og Styrtebade Nord og Syd for Byen, aabne Juni-Septbr.
St. Olufs Badeanstalt, Kystvejen, og
Aarhus Vandkuranstalt, Valdemarsgade, kolde og temp. Styrtebade, samt forskellige Slags varme Bade. Førstnævnte baade Sø- og Ferskvandsbade, den sidste Kurbehandling (Sommer- og Vinterkure).

Post, Telegraf, Telefon o. s. v.

Posthuset, Fredenstorv, aabent Søgnedage 9 Fm.—8 Em., Søn- og Helligdage 8—9 Fm. og 12—2 Em. Posten omdeles Søgnedage 5 Gange, Søn- og Helligdage 1 Gang, Kl. 7½ Fm.

Stats-Telegraf- og -Telefonstation, Mejlgade 6. aaben 7 Fm.—9 Em. (April—Okt.) og 8 Fm.—9 Em. (Oktbr.—April).

Kiosker ved Hovedbanegaarden, Klemenstorv og Nørrebrogade (vis-à-vis Vennelyst). Telefonering 10 Øre indenbys, 25 Øre udenbys, Benyttelse af Skriverum (m. Till. af Papir og Konv.) 10 Øre, Vejviser, Rejselister, Salg af Aviser, Teater- og Koncertbilletter o. s. v.

Befordringsmidler.

Drosker: *Holdepladser* ved Hotel Royal, paa Lilletorv, Bispetorvet, Hj. af Nørrebrogade og Knudrisgade, ved Togenes Ankomsttider paa Pladsen foran Hovedbanegaarden, endvidere i Sommertiden ved Skolebakken og Hj. af Sønderalle og Dynkarken.

Takster: Tur i indre Kreds 70 Øre, ydre Kreds eller fra Kreds til Kreds 1 Kr. (Ang. Grænserne for Kredsene se »Aarhus Vejviser«). Timekørsel indenfor ydre Kreds' Grænser 1 Kr. 35 Øre, udenfor 2 Kr. For Rejsegods og Natture ekstra Betaling. Kaperkørsel til Risskov: Charabanc 15 Øre, Droske eller Landauer 25 Øre Personen. Til Frederikshøj eller Varna: Charabanc, Droske eller Landauer 35 Øre, Enspænderkøretøj 25 Øre Pers.

Omnibuskørsel fra Østbanegaarden til Frederiksalle, Hj. af Lundingsgade, over Storetorv og Klemensbro forbi Hovedbanegaarden. Takst 10 Øre.

Dampskibssejlads. »Aktieselskabet Turisten« besørger Sejladsen til Risskov og Marselisborg (Varna og Ørnereden). Fartplan og Takst se Bogens »Tillæg«. »Aar-

husbugtens Dampskibsselskab« besørger Sejladsen til Samsø, Tunø, Ebeltoft, Begtrup Vig, Skødshoved, Knebel og Kalø. Se Fartplan i Bogens »Tillæg«. »D. F. D. S.'s« Kallundborgskibe anløber Samsø, se »Tillæg«.

Baade til Leje i Aagade. Robaade 25 Øre, Sejlbaade 50 Øre, Mand med, 25 Øre mere Timen. I Vesterbrogade udlejes der ogsaa Baade til Sejlads op ad Aaen til Fiskerhuset. 25 Øre Timen.

Forlystelser.

Teatre: *Aarhus Teater* (paa Bispetorvet). Forestilling i Vintersæsonen. Ordinære Billetpriser: 1ste Parket 2,50, 2det do. 2,00, Parterre 1,50 & 1,00, Fremmedloge 4,00, 1ste Balkon 2,50 & 2,00, 2den do. 1,50 & 1,00. Amfiteater 0,75 & 0,50. Billetsalg til forh. Pris 10—11 Fm., til ordinær Pris fra 12 til 3 og efter 5.

Vennelyst Teater. Forestillinger om Sommeren. Mest Revuer og Varieteforest.

Varieteer: *Kasino* i Rosenkrantzgade (Sidegade fra Ryesgade). Forestilling hver Aften, i Vintersæsonen tillige Koncert Søndag Em. Kl. 4. Billetpriser: 1 Kr. og nedefter.

Forsamlingsbygningens Variete, Østergade. Forestilling hver Aften i Vintersæsonen. Billetpriser: 1 Kr. og nedefter.

Friluftskoncerter: Søndag Em. om Sommeren ved Restaurationen Frederikshøj i Marselisborg Skov, i Risskov ved Pavillonen og Salonen (undertiden ogsaa paa Ferdinandspladsen) Militærmusikken spiller om Sommeren i Vennelyst Søndag Middag og i Risskov Onsdag Em. ved Pavillonen, om Vinteren Søndag Middag paa Storetorv og foran Hovedbanegaarden. Om Sommeren er der ogsaa Aftenkoncerter i Teaterrestauranten og i Vennelyst.

Seværdigheder.

Domkirken. Fra Maj til Septbr. aaben Hverdage fra 10½—11½ uden Betaling, om Søndagen fra 12—1 mod en Betaling af 25 Øre pro persona. Udenfor disse Tider ved Henvendelse til Kirkebetjenten, Krigsassessor Krusé, Museumsgade 2. Betaling for 1 Person 1 Kr., 2—6 Pers. 2 Kr.

Frue Kirke. Kirkebetjenten træffes ved Taarnindgangen fra 12—12½, Adgang til Kirken paa den Tid *gratis*. Til andre Tider Adgang ved Henv. til Kirkebetjent Jensen, der bor Nørrealle 28, St.

Hospitalskirken. Gratis Adgang ved Henvendelse paa Hospitalsforstanderens Kontor.

Katolsk Kirke. Kirkens Sidedør staar aaben hele Dagen.

Museet. Fra 1. Maj—30. Sept. aaben Søndag 12—2 og 4—6, Onsdag og Lørdag 12—2; fra 1. Okt.—30. April Søndag 12—3, Lørdag 12—2 *uden Betaling*. Udenfor disse Tider Adgang ved Henvendelse til Kustoden, der bor i Museet. Betaling: 1—4 Personer 1 Kr.; 25 Øre for hver Person udover dette Antal. Foreninger og Skoler yderligere Moderation.

Statsbiblioteket (aabnes i Løbet af Sommeren 1902) kan beses i den Tid, hvor Læsesalen ikke er aaben, ved Henvendelse til Kustoden, som bor i Biblioteksbygningen.

For i Løbet af den korteste Tid at se det mest mulige foreslaar vi følgende

Tur rundt i Byen.

Af forskellige Grunde vil det være mest praktisk at gaa ud fra Byens Centrum, Storetorv. Der lægger vi selvfølgelig straks Mærke til

Domkirken, Landets største Kirke (Langskibet 296 Fod, Tværskibet 164 Fod, største indv. Højde 72 Fod), oprindelig

paabegyndt som en romansk Basilika af Bispen Peder Vagnsen i Aaret 1201, senere ombygget i gotisk Stil. Angaaende Adgang, se Kap. »Seværdigheder«. *)

Hovedindgangen er i det vældige Taarn, der vender ud mod Torvet og har en Højde af 278 Fod. Vi befinder os nu i Kirkens Vaabenhus. Til venstre det smukke *Rodsteen-Marseliske Kapel,* der har Begravelser i Kælderen og et pragtfuldt Epitafium af sort og hvidt Marmor paa Bagvæggen. Det er opsat 1703—1704, udført af den hollandske Kunstner Thomas Quellinus og maa fremhæves som interessant Skulptur fra den Tid. Paa Epitafiet ser man Baronesse Sophie Elisabeth Carisius med sin første Mand, Baron Constantin Marselis, paa højre og sin anden Mand, Baron Peter Rodsteen, paa venstre Side. Før Reformationen var dette Kapel indviet til Trefoldigheden, St. Jacob og St. Agnes, og i et Skab ved Væggen gemmes endnu nogle kostbare og sjældne Messeklæder fra den Tid.

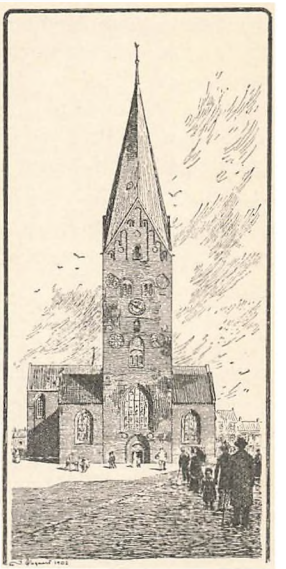

Domkirken,
set fra Storetorv.

Fra Vaabenhuset træder vi ind i Kirken og ser nu det mægtige Langskib og langt borte det lyse Kor.

Vi gaar straks til højre om i det søndre Sideskib. Paa første Pille en Mindetavle over den bekendte Familie Worm.

*) Besøgende, der maatte ønske fyldigere Oplysning om Kirken, henvises til Alterdegn, Kammerraad Madsens fortræffelige Bog »Aarhus Domkirke efter Restaurationen«, der kan faas i Bogladerne og hos Kirkebetjenten.

hvis berømteste Medlem, Naturforskeren og Oldgranskeren Ole Worm, fødtes her i Aarhus 1588. I Krogen til højre fører nogle Trin op til et Kapel, der før Reformationen havde et Maria-Alter, og som nu benyttes ved Afholdelsen af det aarlige Præstemøde, »Landemodet«. Det indeholder ogsaa Kirkens Samling af Bispebilleder. I Gulvet en smuk Ligsten over den i det følgende omtalte Biskop Jens Iversen.

Gaar vi op gennem Sideskibet ser vi paa sidste Pille et interessant gammelt Kalkmaleri: St. Michael, der vejer en Sjæl.

Lige til højre i Korsfløjen er der opstillet en stor Ligsten over Chr. d. 4des Hofmester, Manderup Parsberg, der som ungt Menneske i en Duel afhuggede Tyge Brahes Næse.

Det lille Sidekapel, der ved en stor Bue er aabent ud til Tværskibet, er i ren, romansk Stil og skriver sig fra Peder Vagnsens Kirkebygning.

Gaar vi op ad Trappen, der fører til Koret, befinder vi os i Kirkens smukkeste Parti. De høje og slanke Piller, Sideskibene, der er ført op i Højde med Hovedskibet, og de lange Vinduer »gør dette Korparti til en livlig og prægtig gotisk Kirkehal, hvortil der ikke findes noget Sidestykke her i Landet.«

Langs Sidevæggene de gamle Kannikestole. Midt paa Gulvet en syvarmet Messing-Lysestage, bekostet 1515 af N. Clausen, den næstsidste katolske Biskop. Til højre en muret Forhøjning, dækket af en sort, poleret Sten. Ved en Undersøgelse i 1830 fandt man her *Peder Vagnsens Grav.* I Muren over Gravstedet er indsat en Blyplade, der fandtes i Graven.

Den prægtige Altertavle skriver sig fra 1479 og »anses for at være det betydeligste Minde vi have tilbage af det 15. Aarh.s Kunst.« Biskop Jens Iversen Lange har ladet den udføre af Bernt Notke fra Lübeck og hans Svende. Naar Alterskabets 4 Fløje ere lukkede for Midtertavlen, ses Malerier af Pave Klemens, Johannes Døber, St. Anna, Chri-

Domkirken, set fra Bispetorvet.

stusbarnet og Jomfru Marie, samt Stifteren, Jens Iversen. Om dette sidste Billede har Dr. Francis Beckett oplyst, at det er et Portræt, og at det »gør et livagtigt Indtryk«. Naar Midtertavlen aabnes, ses en Mængde rigt udskaarne malede og forgyldte Figurer. I Midten ses den hellige Anna bærende Kristusbarnet, ved hendes Side Maria, til venstre Kirkens og Byens Værnehelgen, St. Klemens, til højre Døberen Johannes. — I Højkoret endvidere 3 udmærkede, meget kostbare Epitafier, samt en prægtig Ligsten over den sidste kat. Biskop i Odense, Knud Gyldenstjerne.

Vi forlader Højkoret ad samme Vej og gaar til højre, om i den nordre Koromgang, hvor der er ophængt en smuk Model af et Linieskib. Det fortælles, at samme Model var bestilt af Peter den store og skulde føres til Rusland om Bord paa et fransk Skib, der imidlertid strandede ved Skagen. Paa Korvæggen nær Skibet et interessant Kalkmaleri: St. Jørgens Kamp med Dragen.

Vi gaar atter ud i Tværskibets nordre Del. I Kapellernes Indgange og i det nederste Galleri, hvor tidligere en Gang paa Arkader førte over til den gamle katolske Bisperesidens, har man Minder om Peder Vagnsens Kirke.

En særlig smuk Smedejærnsdør fra 1650 danner Indgangen til det *Schestedske Gravkapel*, hvor Rigets Kansler, Christian Thomesen Schested († 1657) og den af Jørgen Sorterup besungne Søhelt Chr. Thom. Schested († 1736) hviler tillige med mange andre af samme Familie. Over Mindetavlen ved Væggen Brystbilleder af Kanslerens og hans Hustru, det førstnævnte Billede skyldes rimeligvis Karel van Mander.

[Det vil i denne Beskrivelse her være paa sin Plads at anføre, hvad Arkt. V. Kock i Aarb. f. nord. Oldk. 1895 oplyser om det oprindelige Koranlæg og Tværskibets usædvanlige Længde, der saa bestemt peger hen paa engelske Forbilleder. Højkoret og dets to Sideskibe have sikkert oprindelig haft hver sin halvrunde Apsis. Det samme har været Tilfældet

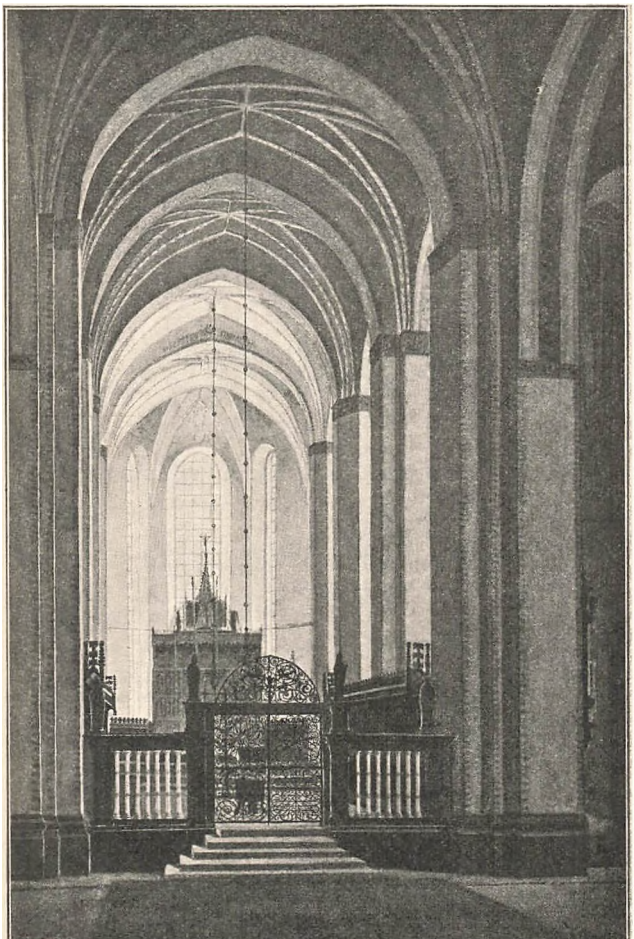

Højkoret.

med de to tilstødende Kapeller (hvor Apsiderne ved Restaur. opmuredes paa de gamle Fundamenter), og der har efter al Rimelighed været endnu en lille Apsis udenfor paa hver Side. Dette forklarer Tværskibets Længde, *og Domkirkens østlige Del frembyder saaledes efter sin opr. Plan med sine 7 parallelle Kor en saa slaaende Lighed med det berømte St. Alban's Abbedi i England, at det næppe kan være en Tilfældighed.]*

Gaar vi nu tilbage gennem Midtergangen, ser vi ligefor Kirkens smukke Orgel (fra 1730) og t. v. Prædikestolen (fra 1588) med smukt Billedskærerarbejde.

Naar vi er kommen helt ned, kan vi t. h. i Krogen se nogle Trin, der fører op til en smuk Smedejærnsdør. Det er Indgangen til det lille Ebbesenske Kapel, og Epitafiet paa dets Bagvæg er over Laurids Ebbesen, Lensmand paa Skanderborg Slot († 1646).

Vi forlader Domkirken ad samme Vej, som vi kom ind, og gaar ned over Storetorv, der har ret anselige Bygninger, men en uheldig skæv Form. T. v. Byens ældste Apothek, Løveapotheket, grundl. 1596. Den lille Forbindelsesgade mellem Store- og Lilletorv, Borgporten, minder endnu ved sit Navn om den Tid, da Byen var befæstet. Den ud mod Borgporten vendende Ejendom t. h. har en meget interessant Længe fra 1593 ud til Badstuegade.

Lilletorv ser ganske ejendommelig ud. T. v. en gammel Bindingsværksgaard fra 1597, der vilde præsentere sig endnu bedre, hvis dens røde Munkesten og Egebjælker ikke var skjult under mange Lag Oliemaling. Til højre »Gerdes' Gaard« (tidligere »Meulengrachts Gaard«), opført 1809 i den Tids klassiske Stil. Fr. d. 6., Chr. d. 8., Fr. d. 7. og Chr. d. 9 har boet der under deres Ophold i Aarhus, og i 1864 under Jyllands Okkupation var den Bolig for den bekendte General Vogel v. Falkenstein. Lige for »Jydsk Handels- og Landbrugsbank«, ital. Renæssance, opf. 1901 (Arkt. KÜHNEL) Forhallen og Banklokalet seværdige.

Vi gaar nu ned gennem Vestergade. Den første Bygning efter Banken er *Svaneapotekel* (Arkt. Prof. WALTHER). Smuk Gaardsplads. Apotekets Ejer, Hr. Etatsraad MEYER (R. af Db.), har en værdifuld Malerisamling. (Udg. af nærv. Fører har i den Anl. henvendt sig til Etatsraad. M., der velvilligt har indrømmet særlig kunstinteresserede Turister Adgang. Skriftlig Henvendelse).

Vi drejer om ad første Sidegade og kommer ind paa Frue Kirkeplads. Her er **Vor Frue Kirke og Kloster.** (Ang. Adgang, se Kap. »Seværdigheder«).

Vor Frue Kirke og Kloster.

Kirken, før Reformationen »St. Nicolai Kirke«, er opf. omkr. 1280 som en Fløj af det gamle Sortebrødrekloster, der efter Reformationen blev indrettet til *Hospital* for gamle og fattige. Det har et slankt Taarn og store Trappegavle. Smukke Epitafier og særdeles godt Billedskærerarbejde i

Altertavlen, gotisk Arbejde fra Tiden lige før Reformationen. Den er vistnok udgaaet fra den fra St. Knuds Kirke i Odense bekendte Claus Bergs Værksted. I Sakristiet et stort Egetræskrucifiks fra den tidligere Middelalder og en sjælden, tolvarmet Malmlysekrone fra ca. 1500.

I *Hospitalsgaarden,* den gamle Fratergaard, er der nogle Hvælvingsfag af den gamle Korgang, der vistnok opr. gik rundt langs alle 4 Fløje, og i den vestre Fløj findes fuldst. bevaret en ejendommelig Hal, *det gamle Refektorium.* Nu er den Hospitalets Kirke. (Adg., se Kap. »Seværdigheder«).

Vi fortsætter ud igennem Vestergade og Møllegade til Vesteralle. Til højre fører Vejen ud til det store Bryggeri »Ceres« og *Jydsk Haveselskabs Have* (Adg. v. Henv. til Plantør HANSEN, der bor i Haven).

Vi drejer til venstre. Bag høje Træer en smuk, gammel Bindingsværksbygning. Det er *Aarhus Mølle,* der i historisk Henseende har Interesse som en af Rigets ældste Møller. Tidl. Vandmølle, drives nu ved Damp. Lige over for

Aarhus Museum, opf. 1876—77 af WALTHER, Sidefløjene opf. af DAHLERUP. (Ang. Adgang, se Kap. »Seværdigheder«).

Bygningen er ikke meget anselig, men Indholdet er godt. I Hovedbygningens Stue-Etage og d. østl. Sidefløj en righoldig Afstøbningssamling, i d. vestl. Sidefløj Oldsagssamling (interessante Runestene) og paa 1. Sal gode Malerier. Et godt Katalog faas ved Indgangen (35 Øre).

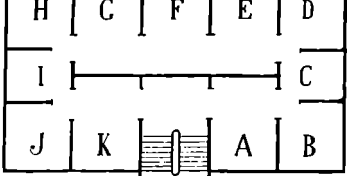

Grundpl. af Museets 1. Sal.

Vi henviser til vedf. Plan for dem, der maatte gaa efter vor Anvisning, idet vi dog henleder Opmærksomheden paa, at Værelserne ikke i Virkeligheden er betegnede ved Bogstaver.

A. Nr. 18, CHR. DALSGAARD: En Afsked. Nr. 95, J. V. SONNE: En Ligfærd.

B. Nr. 39, Fr. Henningsen: »Forladt«. Nr. 52, Krøyer: Skagens Jægere. Nr. 33, Const. Hansen: Portr. af Høyen. Nr. 82, G. Rump: Nærødalen v. Sognefj. i Norge.

C. Nr. 48, V. Irminger: Den store, stille Nat gaar frem. Nr. 37, Otto Haslund: I en Præstegaardshave. Nr. 98, Fritz Thaulow: Vinterdag.

D. P. C. Skovgaard: Dammen ved Vognserup.

E. Nr. 24, J. J. Exner: Præsentation for en Kender. Nr. 86, L. A. Schou: Italienske Bønderfolk i Rom.

F. Nr. 6, Carl Bloch: Landskab i Bygevejr; Nr. 7, samme Kunstner: En fattig Kone strør Krummer for Fuglene. Nr. 20, A. Dorph: Varm, diset Sommerdag v. Stranden. Nr. 99, M. Therkildsen: Følhopperne.

H. Nr. 15, J. la Cour: Bygevejrsdag ved den flade Strand. Nr. 101, F. Vermehren: En gammel Fisker.

I. Nr. 61, J. Th. Lundbye: To Kalve. Nr. 63, N. V. Marstrand: Scene af Holbergs »Erasmus Montanus«; Nr. 65, samme Kunstner: Scene paa Markuspladsen i Venedig. Nr. 84, A. Rørbye: En Loggia paa Procida. Nr. 102, F. Vermehren: En sovende Bondekone. Nr. 23, J. J. Exner: En Pige fra Schweitz ved sit Arbejde.

J. Nr. 81, G. Rump: Fra Sæbygaard Skov.

I Stue-Etagens Sidebygning: Nr. 1, G. Achen: Bondestue paa Refsnæs. Nr. 10, H. A. Brendekilde: Vej til Bethania. Nr. 19, Augusta Dohlmann: En Kobbervase med Syrener. Nr. 45, P. Ilsted: En lille Pige ved et Klaver. Nr. 47, V. Irminger: Morgenstemning. Nr. 55, Vilh. Kyhn: Fra Ry Bakker, Hedelandskab. Nr. 57, samme Kunstner: Ved Isselfjorden.

I Museets Tag-Etage en hist.-antikvarisk Samling m. m.

Fra Museet fortsætter vi vor Vej over »Slusebroen«. Til højre et helt nyt Kvarter (her findes Hammelbanegaarden), til venstre

Statsbiblioteket, opf. 1899—1902 (Arkt. Kampmann). Indgangen er fra Vesterallé. I Midten af Bygningen en meget

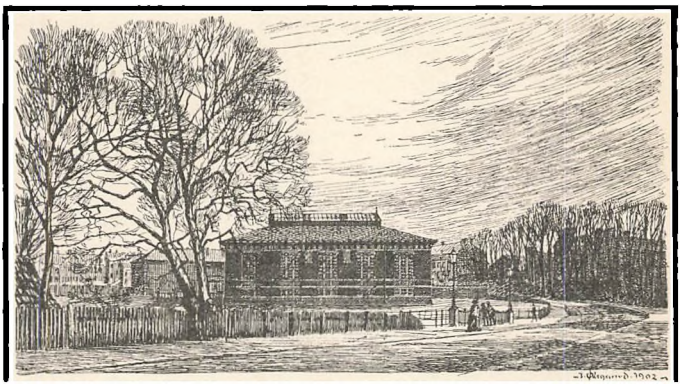

Statsbiblioteket.

Dalgasstatuen.

stor, pragtfuldt udstyret Læsesal med omløbende Galeri. Rundt om ligger i 3 Etager 24 Bogsale. Udlaan om Formiddagen. Læsesalen aaben om Formiddagen og i Vintermaanederne tillige om Aftenen. (Ang. Adg. udenfor disse Tider, se Kap. »Seværdigheder«).

Lige over for Biblioteket Aarhus Fattiggaard. Højere oppe en Kaserne paa den ene Side og en Skole paa den anden.

Vi kommer nu til Frederiksallé og kan enten gaa hen ad den og derpaa t. v. ned ad Banegaardsgade eller ogsaa lægge Vejen over »den gamle Kirkegaard« (Indgang v. Hj. af Fr. Allé). I begge Tilfælde kommer vi til

Hovedbanegaarden, opf. 1884 (Arboe & Thulstrup). Til højre

Dalgas Monumentet, rejst 1901, udf. af Billedhuggeren R. Andersen.

Gaar vi et lille Stykke opad Banegaardsgade, forbi Monumentet, kan vi for Enden af Bruunsgade i nogen Afstand se Aarhus' 3die Sognekirke,

St. Pauls Kirke, opf. i rom. Stil 1884—87 (Arkt. MÜLLERTZ).

Vi gaar atter tilbage til Hovedgangen og drejer op ad Ryesgade. Til venstre

Katolsk Kirke, opf. 1878—80 efter Tegning af SCHMITH, Arkitekt v. Kølns Domkirke. Kirken er smuk og har prægtige Glasmalerier, særl. henl. Opm. paa Vinduet over Hovedindgangen (Harald Klaks Daab). Kirkens Sidedør staar aaben hele Dagen.

Til højre Rosenkrantzgade med den ny Variete *Kasino* (se Kap. »Forlystelser«).

Ryesgades Fortsættelse er Søndergade, Byens vigtigste Færdselsaare. Ad denne kommer vi til det smukke Klemensbroparti. Aagade og Fiskergade er her forbundne med en Lavbro, og oven over forbinder den egentlige Klemensbro Søndergade med Klemenstorv. Broen er omgiven af anselige Privatbygninger.

Vi passere Broen, drejer til højre forbi *Aarhus Privatbank* (florentinsk Renæssance, Arkt. TONNING) og kommer ud paa Bispetorvet. Her præsenterer den kolossale Domkirke sig udmærket og man har et godt Overblik over Korpartiet med Spidsgavlene. Til højre

Aarhus Teater, opf. 1900 (Arkitekt KAMPMANN). Façaden er pragtfuld og usædvanlig i sin Dekoration, og den hele Bygning bærer i sit Ydre Vidnesbyrd om det Værk, der øves i den. Frontispicens Dekoration — holbergske Figurer — er af KÄHLERS Keramik og skyldes Prof. HANS TEGNER. Teatrets Indre svarer til det udvendige, navnlig Foyer'en og Loftet over Tilskuerpladsen fortjener at ses. (Ang. Sæson og Billetpriser, se Kap. »Forlystelser«).

Til højre for Teatret Byens Klub. Ved Siden af sidstnævnte, paa det gamle Teaters Plads, er en ny, tidssvarende Post- og Telegrafbygning under Opførelse.

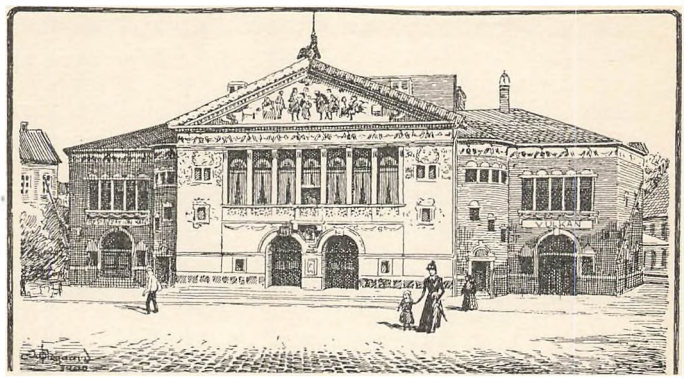

Aarhus Teater.

Vi gaar til venstre, forbi Teatret. I det lille Anlæg ved Kirken Mindesten over den bekendte Skolemand, Morten Børup. Lige over for Latinskolen, bag Kirken Byens uanselige Raadhus. Vi gaar gennem den trange Skolegyde og kommer endelig til

Havnen, der jo for Aarhus er en Faktor af den allerstørste Betydning. Den er derfor ogsaa stor og god, og Turister vil ogsaa finde den seværdig. (Havnepladsens Areal er 24 Tdr. Ld., Vandarealet 31½ Td. Ld. De sidste 5 Aar har den gennemsnitlige aarlige Indtægt ved Havne- og Bropenge været 270,000 Kr.) Naar vi er kommen igennem Skolegyde, ligger

Toldboden, lige for. Opf. 1897 (Arkt. KAMPMANN). Pladsen, hvorpaa Komplekset er opført, var en skæv Trekant, som Arkitekten benyttede paa en udmærket Maade, og vi henleder særlig Opmærksomheden paa det originale Midtparti, hvor Hovedtaarnet med sin Portal og Sidetaarnene danner Byens Vaaben.

Det anbefales at gaa ud ad Molerne. Hvis Tiden tillader det, da Søndre Mole. (Til højre ad Havnegade, over den

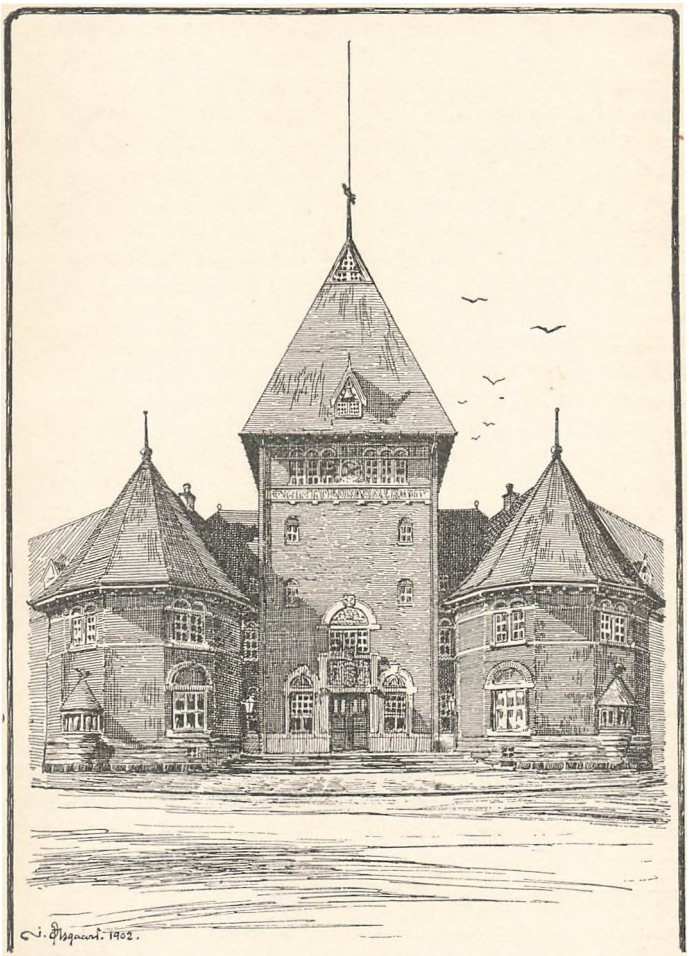

Toldboden.

nederste Bro, Svingbroen, forbi det gamle Lodshus*) og saa til venstre ud ad Molen. Prægtigt Skue over hele Havnen, Byen og Skovene mod Nord og Syd). Fra Søndre Mole i Sommertiden Færgefart over til Nordre Mole, ad hvilken man naar Kystvejen. Ellers tilbage til Toldboden, derfra hen ad Skolebakken. Til venstre et lille Anlæg, »St. Olufs Kirkegaard«. (1102 blev St. Olai Kirke bygget paa en Høj ved Stranden. Den var af Træ og stod indtil 1548. Paa Kirkegaarden et Stenkors til Minde om den hellige Niels. St. Nicolaus eller »Hellig Niels« var en uægte Søn af Knud Magnussøn. Da han døde i Aaret 1180, blev han begravet i Aarhus og æredes som en Helgen.)

Her begynder den smukke Promenade, Kystvejen, og ad denne kommer vi til *Østbanegaarden,* hvorfra Tog via Ryomgaard afgaar til Randers og Grenaa. I Kystvejens sidste Privatbygning den store Kafé »*Meilborg*«.

Fra Banegaarden gaar vi op ad Østboulevarden. Til højre Knudrisbakke, et smukt Anlæg med glimrende Udsigt ud over Bugten og Byen. Bag Anlægget den store Nordre Kirkegaard. Lige ved Indgangen DALGAS' og INGERSLEVS Grave (afd. Trafikminister Ingerslev var Ejer af Marselisborg Gods og solgte det kort før sin Død til Aarhus By, der derved blev sat i Stand til at opfylde Fremtidens Krav om Udvidelse paa en virkelig fyldestgørende Maade). Forlader vi atter Kirkegaarden ad samme Vej og gaar videre op ad Boulevarden, ser vi et stort Bygningskompleks,

Kommunehospitalet, opf. 1893 (Arkt. ARBOE).

Boulevarden skærer nu Randers Landevej, der fører op til Forstaden Christiansbjerg. Omtr. midtvejs er der rejst en Sten til Minde om Rytterfægtningen 31. Maj 1849). Til højre i en hvid, villalign. Bygning m. rødt Tegltag Bolig for

*) Foran dette den historiske Flagstang, der er lavet af en af de Egestammer, der paa Dronning Margretes Tid nedsænkedes for at afspærre Aamundingen, Byens daværende Havn.

TILLÆG

TIL

P. HOLM: TURISTFØRER FOR AARHUS

DAMPSKIBS- OG JÆRNBANEFARTPLANER 1903.

Til Risskov-Varna-Ørnereden.

(A. S. »Turisten«.)

Skibene sejle	Son- og Helligdage	Mand. til Fred.	Lordag
Aarhus-Risskov	F. 9, 11¹/ø. E. 3¹/₄, 4¹/ø, 5³/₄, 6¹/₄, 8³/₄, 9¹/ø.	F. 9, 12. E. 2³/₄, 5¹/₄, 6¹/ø, 8, 8³/₄, 9³/₄.	F. 9, 12. E. 5, 6³/₄, 9¹/ø.
Risskov-Aarhus	F. 9¹/₄, 11³/₄. E. 3¹/ø 4³/₄, 6, 6¹/ø, 9, 10.	F. 9¹/₄. E. 12¹/₄, 3, 5¹/ø, 6³/₄, 8¹/₄, 9, 10.	F. 9¹/₄. E. 12¹/₄, 5¹/₄, 7, 9³/₄.
Aarhus-Varna	F. 9, 9³/₄, 10³/₄. E. 12¹/₄, 1¹/ø, 2¹/ø, 3¹/ø, 4, 5¹/₄, 6¹/ø, 7, 7¹/ø, 8¹/ø, 9¹/ø.	F. 8, 9³/₄. E. 1¹/₄, 2¹/₄, 3¹/ø, 4¹/ø, 5¹/ø, 6, 7, 8³/₄, 9¹/ø.	F. 8, 9³/₄. E. 2, 3, 4, 5³/₄, 7¹/ø, 8¹/ø.
Aarhus-Ørnereden	F. 9, 9³/₄. E. 12¹/₄, 4, 7.	F. 9³/₄. E. 2¹/₄, 3³/₄*, 7¹/₄*.	F. 9³/₄.
Varna-Ørnereden	F. 9¹/ø, 10¹/₄. E. 12³⁰/₄, 4¹/ø, 7¹/ø.	F. 10¹/₄. E. 2⁴⁰.	F. 10¹/₄.
Ørnereden Aarhus	F. 10, 10³/₄*. E. 1¹/₄, 5, 8*.	F. 11¹/₄. E. 3, 4¹/ø*, 8.	F. 11¹/₄.
Ørnereden-Varna	F. 10. E. 1¹/₄, 5.	F. 11¹/₄. E. 3, 8.	F. 11¹/₄.
Varna-Aarhus	F. 10²⁰, 11¹/₄. E. 1¹/ø, 2, 3, 4, 5¹/₄, 5³/₄, 7, 8, 9, 10.	F. 8¹/ø, 11¹/ø. E. 1³/₄, 3¹/₄, 4, 5, 6, 6¹/ø, 7¹/ø, 8¹/₄, 9¹/₄. 10.	F. 8¹/ø, 11¹/ø, E. 2¹/ø, 3¹/ø, 4¹/ø, 6¹/₄, 8, 9.

De med * betegnede Afgangstider fra Aarhus og Ørnereden ere direkte, **uden** Anlobning af Varna.

Turistforeningens Bureau

er i

Carl M. Berthelsens Boghandel,

Clemenstorv 6–8 (Hotel Skandinavien).

TOGTIDER.

I. Aarhus-Skanderborg.

| | | |

Skødshoved-Æbeltoft-Samsø-Tunø.

(Aarhusbugtens Dampskibsselskab.)

Gyldig til 15de September 1903.

Søndag	Ang. »Lystture« se Avert. i Bladene.
Mandag	Aarhus-Æbeltoft (via Særbæk & Kongsgaard) 2 Em. Aarhus-Knebel 7 Fm., retur 9 Em. Aarhus-Samsø (Selvig og Koldby Kaas) 4 Em.
Tirsdag	Æbeltoft-Aarhus 7½ Fm., retur 5 Em. Samsø-Tunø-Aarhus 8 Fm. (fra Koldby Kaas). Aarhus-Skødshoved 12¼ M., retur 1½ Em.
Onsdag	Æbeltoft-Aarhus (via Særbæk & Kongsgaard) 6 Fm. Aarhus-Særbæk-Kongsgaard 5 Em. Kongsgaard-Aarhus 8 Em.
Torsdag	Aarhus-Knebel 6 Fm. og 1 Em., retur 8½ Fm. og ca. 3 Em. Aarhus-Kalø 6 Fm. og 4 Em., retur 8½ Fm. og 8 Em.
Fredag	Aarhus-Tunø-Samsø 6 Fm., retur (fr. Koldby K.) 1 Em. Aarhus-Skødshoved 7½ Fm., retur 9½ Fm. Aarhus-Knebel 3 Em. Aarhus-Kalø 3 Em.
Lørdag	Knebel-Aarhus 8¾ Fm. Aarhus-Knebel 5 Em., retur (via Kalø) 6½ Em. Kalø-Aarhus (via Knebel) 7½ Fm. Aarhus-Kalø 5 Em., retur 8 Em. Aarhus-Kongsg. 6½ Fm., retur (via Skødsh.) 8½ Fm. Aarhus-Skødshoved-Kongsgaard 5 Em. Kongsgaard-Aarhus 8 Em.

Aarhus-København (D. F. D. S.).

Daglig Fart (via Kallundborg): Fra Aarhus 12^{10} M. (anløber Samsø), i Kallundb. 5^{04}, i Kbh. $7\frac{16}{}$.

Direkte Fart: Fra Aarhus Tirsd., Torsd., Lørd. 11^{30} Aften (i Kbh. følg. Dag ca. 8^{15} Fm.).

(Fra 14. Juni—medio Septbr. endvidere fra Aarhus Mand., Onsd., Fred. 11^{30} Aften.)

København-Aarhus.

Daglig Fart (via Kallundb.): Fra Kbh. 9^{20} Fm., fra Kallb. 11^{35} (anløber Samsø), i Aarhus ca. 4^{15} Em.

Direkte Fart: Fra Kbh. Mand., Onsd., Frd. 9 Em. (i Aarh. følg. Dag ca. 6 Fm.).

(Fra 14. Juni—medio Septbr. endvidere fra Kbh. Tirsd., Torsd., Lørd. 9 Em.).

den komm. General (opf. 1901, Arkt. KÜHNELL), til venstre Byens Park,

Vennelyst, anlagt i Midten af forr. Aarh. Arealet er 11 Td. Ld., og en smuk Træpavillon m. Udsigtstaarn er opf. 1897 (Arkt. THORV. JØRGENSEN). (Se iøvrigt Kap. »Forlystelser«).

Vi forlader nu Vennelyst gennem Hovedportalen, gaar ned mod Kiosken, og gennem Nørregade, Nørreallé og Guldsmedgade kommer vi til Lilletorv, Borgporten og vort Udgangspunkt — Storetorv.

Spadsereture og Udflugter

i den nærmeste Omegn.

Risskov

ligger Nord for Aarhus og er en Del af den Grund, Dronning Margrete skænkede Byen.

Med Banen: Fra Østbanestationen til 1ste Stat. »Risskov« (Togtider, se »Tillæg«).

Med Vogn, se Kap. »Befordringsmidler«.

Med Dampbaad, se »Tillæg«.

Til Fods: Fra Østbanegaarden ud ad Skovvejen. (Man kan ogsaa fra Østbanetorvet gaa op mod Boulevarden og derpaa over Knudrisbakke. Glimrende Udsigt.) Fra Skovvejen t. h. en Vej langs Banen nedenfor Skrænterne.

I Skoven 3 Restaurationer: Pavillonen, Ferdinandspladsen og Salonen, den sidste med Udsigt ud over Havet.

Om Sommeren Musik i Skoven flere Gange om Ugen, se Bekendtgørelse i Byens Aviser.

Fra Salonen mod Nord forbi Risskov Stat. og gennem et Villakvarter. Til venstre Vej op til »Jydsk Asyl«, den store Sindssygeanstalt f. Nørrejylland. Opf. 1849—52, udvidet gentagne Gange.

Cycling tilladt paa Kørevejene, tillige paa Stierne før Kl. 9 Fm.

Risskov.

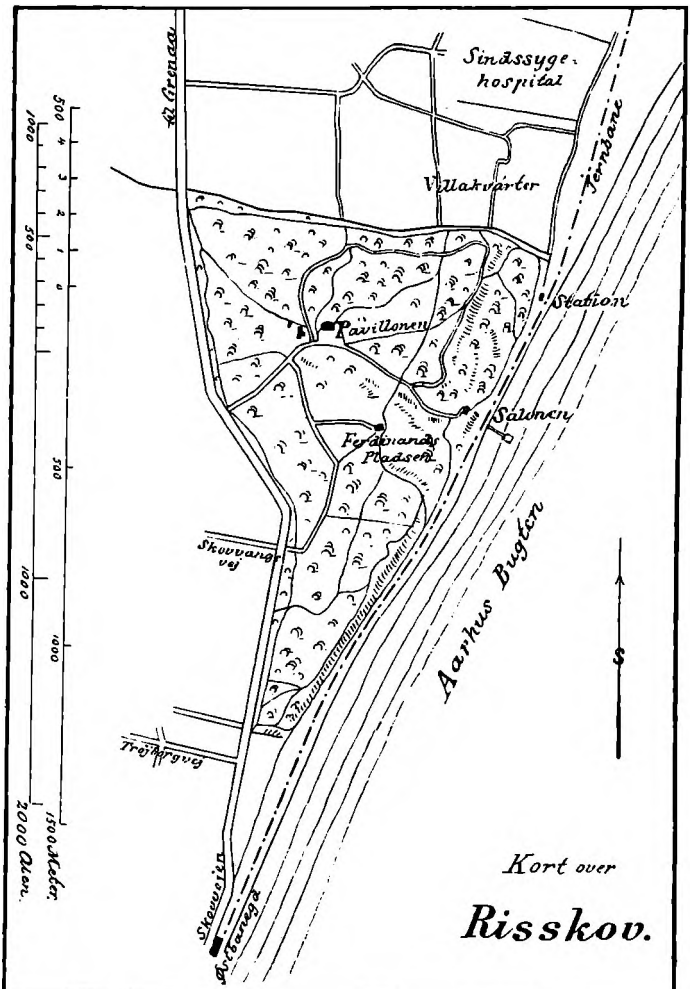
Sindssyge-
hospital
Villakvarter
Jernbane
Station
Pavillonen
Salonen
Ferdinands
Pladsen
Skovvangs
vej
Aarhus Bugten
Trøjborgvej
Skovvejen
Astbanegd
Kort over
Risskov.
1000
500
1000
500
1000
500
1000
2000 Alen.
1500 Meter.

Marselisborg Skove.

Marselisborg hed tidligere »Havreballegaard«, men fik Navnet M. af Constantin Marselis, der fik Godset ophøjet til et Baroni. Nu ejes Godset af Aarhus By, der købte det af Trafikminister Ingerslev, og Navnet Marselisborg er bleven overført paa Prins Christians Sommerbolig Syd for »Friheden«. Den gamle Gaard, M., er meget uanselig.

Med Vogn t. Frederikshøj eller Ørnereden,

Med Damper t. Varna eller Ørnereden,

se Kap. »Befordringsmidler« og Bogens »Tillæg«.

Til Fods eller pr. Cycle ud ad Strandvejen. (Cycling tilladt paa Hovedvejene, Terrænet gennemgaaende bakket.)

Første Skov »Friheden«. Fortsættes ud ad Strandvejen, kommer man til Restaurationen »Frederikshøj«. Stor Have.

Man kan foretage mange lønnende Udflugter i Marselisborgskovene, og de af Turistforeningen paa flere Steder opsatte Vejvisere giver nyttige og paalidelige Anvisninger.

Vi giver her Anvisning paa et Par Ture:

I. Med Dampbaaden fra Aarhus til Varna. Under Sejlturen udmærket Panorama af Byen og Skovene. Mellem første og andet Skovparti Syd for Byen ses Slottet Marselisborg paa en Bakke.

Fra Anløbsstedet Varna op til Kørevejen, t. v. ad denne (se Kortet) til Vandmøllen Silistria. Derfra ad den af Turistforeningen anlagte Sti gennem Hørhaven og ind i det tredie Skovparti, Skaadeskov. Over en Kløft fører en Bro til Udsigtspunktet Fruens Bænk. Vi gaar nu over Havbakkerne, og naar vi kommer ud af Skoven, har vi en prægtig Udsigt ud over Sindalen og Havet. (I Sindalen ved Anløbsstedet Ørnereden primitiv Restauration). Stien fører derfra videre til det smukke Parti »Ørnens Rede«.

Fra Ørnereden med Dampbaad tilbage til Varna. Derfra op til højre gennem Skoven til Restaurationen »Frederikshøj«.

Ved Ørnereden.

Fra Frederikshøj kun et Par Minutters Gang til Marselisborg, Prins Christians Sommerbolig (se Kortet), et smukt lille Palæ, opf. 1900—1902 (Arkt. KAMPMANN). Vi gaar derfra igen tilbage mod Frederikshøj, ad første Kørevej til højre op forbi Skovridergaarden, ad en lille Sti t. v. i Skovkanten til Udsigtspunktet Raahøj. Paa Marken bagved Sarahøj med vid Udsigt over Brabrand Sø. Kørevejen forbi Skovridergaarden fører ud til Holmevejen, her Udsigtspunktet Mogenslykke. Vi følger nu Holmevejen ned mod Havet og kommer ved Louisenhøj ud paa den elegante Promenade, Strandvejen, der fører lige ind til Byen.

II. Med Vogn eller paa Cycle ud ad Strandvejen, derpaa forbi Skovfogedhuset til Varna, ad yderste Kørevej forbi Silistria, Hørhaven, Fruens Bænk ind i Skaade Skov, ad yderste Vej forbi Sindalen til Ørnens Rede. Gennem smuk, kuperet Granskov og gammel Bøgeskov forbi Mindestenen (rejst for Godsejer Ingerslev, Trafikministerens Fader), derpaa forbi Ravnebakke ud af Skoven til Hørhaven. Her kan man enten til venstre ad den saakaldte Sognevej gennem Skaade Bakker naa Aarhus—Odder Landevejen og ved at følge denne til Frederikshøj have mange smukke Udsigter over Skovene og Bugten, eller man kører forbi Fuglevraa, Studenterhøjen og Excellencehøjen til Varna. Derfra til venstre forbi Thorsmølle (Udsigtspunktet Thorsmøllehøj) og flere smaa Møllesøer gennem Tobaksleddet ud til Landevejen, ad hvilken man kommer til Frederikshøj. Derfra forbi Marselisborg ind gennem Friheden til Strandvejen.

Moesgaard Skov.

Enten med Vogn fra Aarhus

eller med Dampbaad fra Aarhus til Ørnereden. Derfra først et Stykke langs Stranden, saa ad en Sti i Skov-

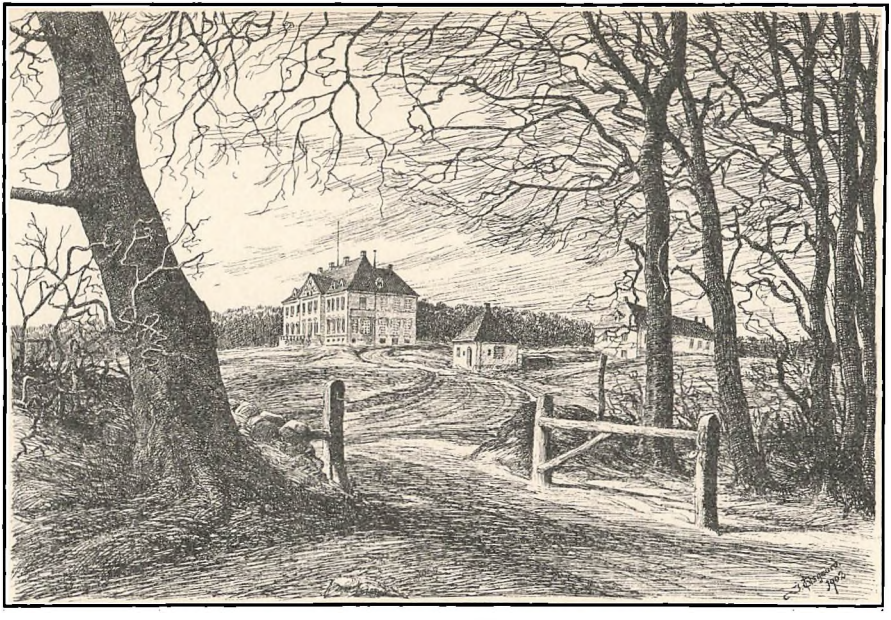

Marselisborg Slot.

kanten. Oppe paa en Skrænt passerer man et gammelt Lysthus, Tepavillonen. Derpaa forbi en Skovmose til Moesgaard Aa. Følger man denne, kommer man til Skovmølle, landlig Restauration. Fra Skovmølle Allé til Moesgaard, en gammel smukt beliggende Herregaard.

For Fodgængere smukke Ture ad andre Stier gennem Moesgaard Skov tilbage til Ørnereden. For kørende enten Turen gennem den lange Lindeallé til Landevejen eller ad den gamle Moesgaardvej, som er smuk, men træls, til Landsbyen Skaade, (fra Skaade Vej til venste — ca. ½ Fjerdingvej — til Udsigtspunktet Jelshøj, 407 F.). Derfra Landevej til Aarhus.

Længere Udflugter.

I. Odder. Hou.

Med Vogn 3 Mil ad Landevejen.

Med Banen fra Aarhus Hovedbanegaard (se »Tillæg«).

Landbyen *Odder* har Købstadpræg: brolagte Gader, Gasbelysning og smukke Butikker. Hoteller: »Thomsens Hotel« og »Hotel Phønix«. Fra sidstnævnte Hotels Have kan man gaa over i Skoven, der ligger umiddelbart bag Byen. Smukke Spadseregange med vid Udsigt fra Bakkerne.

Turister maa ikke forsømme Turen ud til *Rathlousdal*, der ligger et Kvarters Gang Vest for Byen. Meget smuk Have med tilgrænsende Dyrehave. Fri Adgang.

Hou, Hadsherredsbanens Endepunkt, ligger smukt ved Kattegat. Gæstgivergaard. Badepensionat (»Bjørnkær«).

II. Skanderborg.

3 Mil ad Landevejen.

Turen foretages lettest med Banen. Afgang fra Hovedbanegaarden (se »Tillæg«).

Skanderborg, lille Købstad ved Skanderborg Sø. Hoteller: »Skandinavien«, »Phønix« o. fl.

Fra Stationen ned mod Byen. I nogen Afstand til venstre *Skanderup Kirke,* derpaa i et forsømt lille Anlæg Mindesmærke f. Niels Ebbesen, der jo faldt i Slaget paa Nonnebjerget 1342.

Gennem Byens lange Hovedgade, Adelgade. Vejen fører videre mellem Lille Sø (til højre) og Store Sø (til venstre).

Man ser nu til højre en rød Bygning med et svært, rundt Taarn, det er *Skanderborg Kirke,* en Fløj af det gamle Slot, der blev nedrevet 1767. Smuk Kirkegaard med tilstødende Anlæg, hvori Mindesmærke for Fr. VI.

Nu kommer man til Dyrehaven, smuk lille Lystskov med god Restauration. Prægtig Udsigt fra Pavillonens Veranda. Ude i Søen den idylliske Ædelø.

III. Hammel. Frijsenborg.

Med Vogn til Hammel 4 Mil ad Landevejen.

Med Statsbanen enten til Mundelstrup eller Hinnerup. Fra Hinnerup Dagvogn til Hammel. God Cyclevej gennem Skoven til Frijsenborg.

Den bekvemmeste Tur fra Aarhus er selvfølgelig dog med *Hammelbanen.* (Stationen ligger bag Museet. Fartpl., se »Tillæg«). Denne Tur er meget smuk. Fra Toget ser man Landsbyen *Brabrand* spejle sig i den foran liggende Brabrand Sø. Dernæst passeres *Constantinsborg* (se S. 37). Mellem Stationerne Laasby og Toustrup ser man til venstre den særdeles idyllisk beliggende *Toustrup Vandmølle.*

Hammel er en stor Landsby med et godt Hotel lige for Vejen fra Station. Kirken er seværdig.

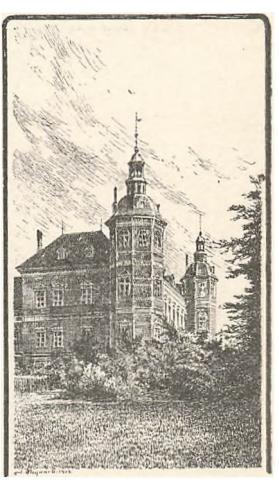

Frijsenborg.

Adg. v. Henv. til Organist LARSEN, Kommuneskolen. (Betaling 10 Øre pro persona). Paa Kirkegaarden Mindesmærke over den fra Blichers Novelle »Landsbydoktoren« bekendte Læge, BREDENFELD. Kirken har to interessante Portaler og er ogsaa indvendig ret ejendommelig, idet der til de oprindelige romanske og gotiske Grundelementer er føjet et Rokokoloft med rige Ornamenter med Guld og Farve. Bag Koret Frijs'ernes Familiebegravelse. Flere smukke Marmorsarkofager.

25 Minutters Gang fra Hammel det smukke Grevesæde *Frijsenborg,* omgivet af en stor Park. Adgang til Parken.

En Fjerdingvej Nord for Frijsenborg den for sin Beliggenhed berømte *Pøl Mølle.*

IV. Kalø.

Turen foretages lettest med Damper fra Aarhus. Der gaar Skib til Anløbsbroen Nappedam 3 Gange om Ugen,

Kalø Slotsruin.

men hele Sommeren igennem er der næsten hver Søndag »Lysttur«, og en saadan passer bedre for Turister, da Opholdet er vel kort de søgne Dage.

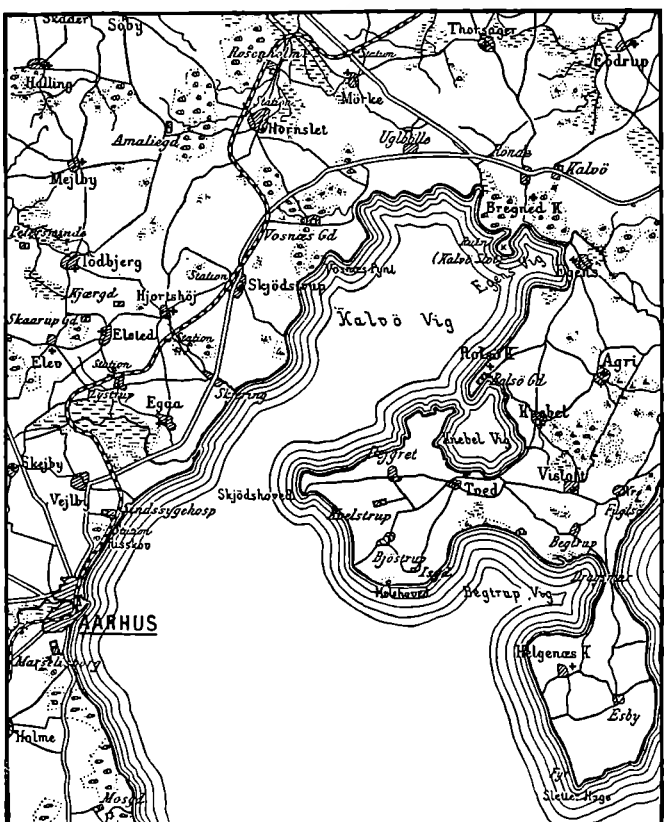

Kort over Egnen omkring Kalvvig.

Lige for Anløbsbroen Ringelmose Skov. Primitiv Restauration.

Vejen til Kalø gaar til venstre, og man har en halv Times Gang ud til Ruinen.

Kalø Slot opførtes af Erik Menved 1313. Der har nok ogsaa været et Kloster, og man har ment at kunne paavise dets Beliggenhed Øst for Borgen. 1518 bragtes Gustav Vasa som Fange til Kalø, og det følgende Aar flygtede han som bekendt til Lübeck. 1670 skænkede Chr. V. Kalø til sin Halvbroder Ulrik Christian Gyldenløve, der imidlertid ikke syntes om at bo der. Han lod Slottet nedbryde, og Materialierne anvendtes til Opførelsen af Charlottenborg i København og adskillige Bygninger i Omegnen. Alligevel er Ruinen meget stor og meget interessant.

Man kommer ud til Øen ad en stensat Dæmning, og Vejen gaar derefter forbi de dybe, tørre Voldgrave op til Ruinerne: et Stykke af Ringmuren og Underdelen af et mægtigt, firkantet Taarn.

Fra Kalø Ruin kan man paa en god halv Time gaa op til *Rønde*. Det er en smuk Spadseretur, og man ser Skov paa begge Sider, til venstre Hestehave Skov til højre Ringelmose Skov. Den smukke Kirke, man ser til højre, er Bregnet Kirke.

Rønde Kro er god, og fra dens Altan har man en glimrende Udsigt ud over Vigen.

Man kan ogsaa foretage Kaløturen ad en anden Vej. Med Banen eller pr. Cycle til *Løgten*. Derpaa en smuk Tur om ad *Vosnæsgaard* og *Vosnæspynt*, (træls Cyclevej!) Saa op forbi *Rodskov Mølle* til Landevejen (t. v. Udsigtspunktet Trehøje) der fører til Rønde. Derfra ned til Ruinen.

V. Mols. Æbeltoft. Hjælm.

En Tur til Mols er meget at anbefale, da man der gør Bekendtskab med en ejendommelig, storslaaet Natur, noget helt udenfor det sædvanlige. Turister, som har besøgt

Runddysse ved Knebel.

denne Egn, taler altid med Begejstring om de vældige, lyngklædte Bakkedrag, Mols Bjerge, kronede af Kæmpehøje og Dysser, og de dybe Dale, hvor Huse og Vandmøller ligger gemte.

Den letteste Tur er følgende:

Med Damper fra Aarhus til *Knebel* (se Fartplan i Tillægget). Paa Vejen derfra op til *Agri* passerer man en Runddysse, om hvilken »Trap« fortæller, at det er »en af Landets smukkeste og mest imponerende Runddysser. Det sekssidede Kammer, hvortil en kort Gang fører, er dækket af en kolossal Overligger (11 Fod lang); om Dyssens Fod er en tæt Kreds af 23 ualmindelig svære Randsten (indtil 7 Fod høje).«

Agri ligger højt, men godt gemt mellem Bakker ved en lille Sø.

Fra Agri gaar Turen ned over Mols Bjerge. Fra Bavnehøj (438 Fod) har man en aldeles enestaaende Udsigt. I klart Vejr ser man Sjælland, Fyn og langt ind i Jylland. Gaar man fra Bavnehøj mod Syd, kommer man til Trehøje (407 Fod), hvorfra ligeledes glimrende Udsigt, navnlig har man et udmærket Overblik over Halvøen *Helgenæs,* der kun ved den smalle Strimmel Draget er forbunden med Mols, og hvor de kuplede Bakker gruppere sig om det mægtige Ellemandsbjerg (314 Fod).

Fra Trehøje ned til *Fuglsø* (Hyggelig Kro, god Mad). Fra Fuglsø gennem Vistoft tilbage til Knebel. Den tilbagelagte Vej omtr. 2 Mil.

Man kan ogsaa besøge de samme Steder paa en noget længere Tur:

Fra Knebel gennem Vistoft til Fuglsø. Derfra op forbi Trehøje til Bavnehøj og Agri. Derfra enten gennem Egens til Kalø (se foregaaende Kapitel), eller forbi Basballe til det idylliske *Femmøller* og videre til *Æbeltoft*. Der maa man saa overnatte og kan næste Dag returnere til Aarhus med Skib eller Tog.

Æbeltoft er en venlig lille By med kun faa Seværdigheder (det »gamle« Raadhus, de ejendommelige Tangdiger nedenfor Haverne). Syd for Byen en lille Skov. Hoteller: »Prins Carl«, »Skansenskilde« o. fl. Om Sommeren besøges Byen af en Del Badegæster, da Vandet i Vigen er fortræffeligt, baade saltholdigt og klart.

I Sommersæsonen er der undertiden Lysttur om Søndagen fra Aarhus til Æbeltoft og *Øen Hjælm* (se Avert. i Byens Aviser).

Øen Hjælm har vel faaet Navn efter sin Form og synes allerede i Oldtiden at have været befæstet. Bedst kendt er det jo, at den fredløse »Kongemorder« Marsk Stig byggede sig en Borg paa H., men nu findes der saa godt som ingen Levninger, og man kan kun se, hvor Borgpladsen og Gravene strakte sig. Ved Gravning har man bl. a. fundet nogle af de falske Mønter, som Marsk Stig lod præge her (Eksemplarer i Aarhus Museum).

Paa Øens højeste Punkt *Fyrtaarnet*, hvis Flamme er 160 Fod over Havfladen.

I det foregaaende har vi angivet de vigtigste Udflugter, der kan foretages med Aarhus som Udgangspunkt. Det vil

dog være paa sin Plads endnu at nævne en lille Udflugt: Turen Aarhus—Brabrand—Stautrup. Fra Hovedbanegaarden med Tog Nordpaa. 1ste Stat. Brabrand. God Restauration. Fra Bakkerne Udsigt over Byen og Søen. I Kirkens Ydermur en særdeles interessant Ligsten fra den ældre Middelalder*). Fra Brabrand vil der i Somren 1902 blive etableret Baadefart til Stautrup. Ny, velindrettet Rest. m. Have og Skov. Fra Restaurationens Veranda prægtig Udsigt ned gennem Aadalen til Aarhus. Havet og Mols ses. En halv Snes Minuttnrs Gang derfra Constantinsborg. [C. hed opr. Stadsgaard, bl. af Fr. III. overladt den hollandske Familie Marselis og fik Navnet C. af Baron Constantin Marselis]. Fri Adg. t. Constantinsborg Skov. Fra Stautrup St. m. Tog tilbage til Aarhus.

---

*) Om denne Sten har Pastor Thomsen i Brabrand velvilligt meddelt, at Indskr. rundt om det udhuggede Sværd er følgende: Hac clauſus petra cum Xriſto regnet in ethra, paa Dansk: Han, som er indelukket under denne Sten herske med Christus i Himlen.

Fortrinlig Rejselekture.

A. Conan Doyle:

Sherlock Holmes' Opdagelser.

Vor Tids bedste Kriminalfortællinger.

En Studie i Rødt

2. Oplag. 2.00.

Lys i Mørket

2. Oplag. 2.00.

De fires Tegn

2. Oplag. 2.00.

Den blaa Karfunkel

2. Oplag. 2.00.

Rødbøgene

2. Oplag. 2.00.

Den forsvundne Brud

2. Oplag. 2.00.

Det gule Ansigt

2. Oplag. 2.00.

Sherlock Holmes Død

2.00.

NYT BIND:

Baskervilles Hund

3.00.

Presseudtalelser

»*Avisen*«: . . . det er kun faa af denne Art Bøger, der læses med saa stort Udbytte og saa ublandet Fornøjelse som »Sherlock Holmes Opdagelser«. Gaboriau og hans Lecoq kunne foreløbig betragte sig som distancerede.

»*Dannebrog*«: Fortællingerne ere meget underholdende og vil sikkert finde et stort og interesseret Publikum.

»*Adresseavisen*«: Vi anbefale derfor »Sherlock Holmes Opdagelser« som saa underholdende Bøger, at man ikke lægger dem fra sig, før man er kommen til Enden.

»*Aarhus Stiftstidende*«: Man slipper ikke Bogen, før det sidste Blad er vendt i Beundring for den Opdager-Videnskab, til hvis Apotheose Bogen er skreven.

»*Loll. Falsters Stiftstidende*«: Forfatterens Bøger forene nemlig stor Fantasi med den skarpsindigste Tænkning, saaledes at de kunne tjene som virkelig Underholdning for dannede Mennesker.

»*Horsens Avis*«: De højst interessante og spændende Historier om Forbrydelser, som takket være Sherlock Holmes ofte mere end forbavsende Opdagertalent, opklares indtil de mindste Detailler, vil blive »slugt« med samme Begærlighed som de tidligere af samme Kilde.

Fortrinlig Rejselekture.

Anthony Hope

Fangen paa Zenda. 2.75. **Kardinalens Halsbaand.** 2.50.

Presseudtalelser. »*Politiken*«: Til alle Yndere af spændende Romaner kan denne nye Oversættelse paa det stærkeste anbefales. . . . Her er alt, hvad der kan røre og gribe et Romanlæser-Hjærte.

»*Hjørring Amtstidende*«: Ønsker man en livlig Bog med en spændende Handling, kan man trøstig købe »Fangen paa Zenda« . . . . Det er ikke blot en spændende Handling, Bogen giver. Den er tillige livligt og dygtigt skrevet, saa at den læses med stor Fornøjelse

»*Times*«: Ingen Eventyrbog fra fjerne, gaadefulde Lande kan i sælsom Spænding overgaa denne Bog.

»*Athenæum*«: En Bog, der vil fryde alle Tilbedere af Dumas.

Guy Boothby — Forfatter til Dr. Nicolas —

Svindlernes Fyrste.

I. 2.25. II. 2.00.

Presseudtalelser. »*Jyllandsposten*«: Dr. Nicolas Forfatter svigter heller ikke her sit Ry. Disse Forbryderfortællinger er en Lækkerbisken for Yndere af Genren.

»*Nationaltidende*«: Forlaget har nu afhjulpet et i vide Læsekredse længe næret Ønske om en Fortsættelse af Boothbys Forbryderfortællinger.

»*Dagens Nyheder*«: Alt fortælles med et tilfredsstillende Troværdighedspræg. Sceneriet lægges til Rette saaledes, at man ser den ene Begivenhed udvikle sig naturlig af den anden, og man kommer snart saaledes i Spænding, at man haster fremad i Læsningen uden at lade Kritiken komme til Orde, om den skulde melde sig. Man beklager blot, at Slutningen naas saa snart.

L. T. Meade

Moderne Kriminal- og Spøgelsehistorier.

I. 200.
Den runde Stue.
Dørvogteren.
Hvorfor Siva talte.
Det blaa Laboratorium.

II. 1.00.
Diamantarmbaandet.
Et mislykket Alibi.
Feluygntunnelen.

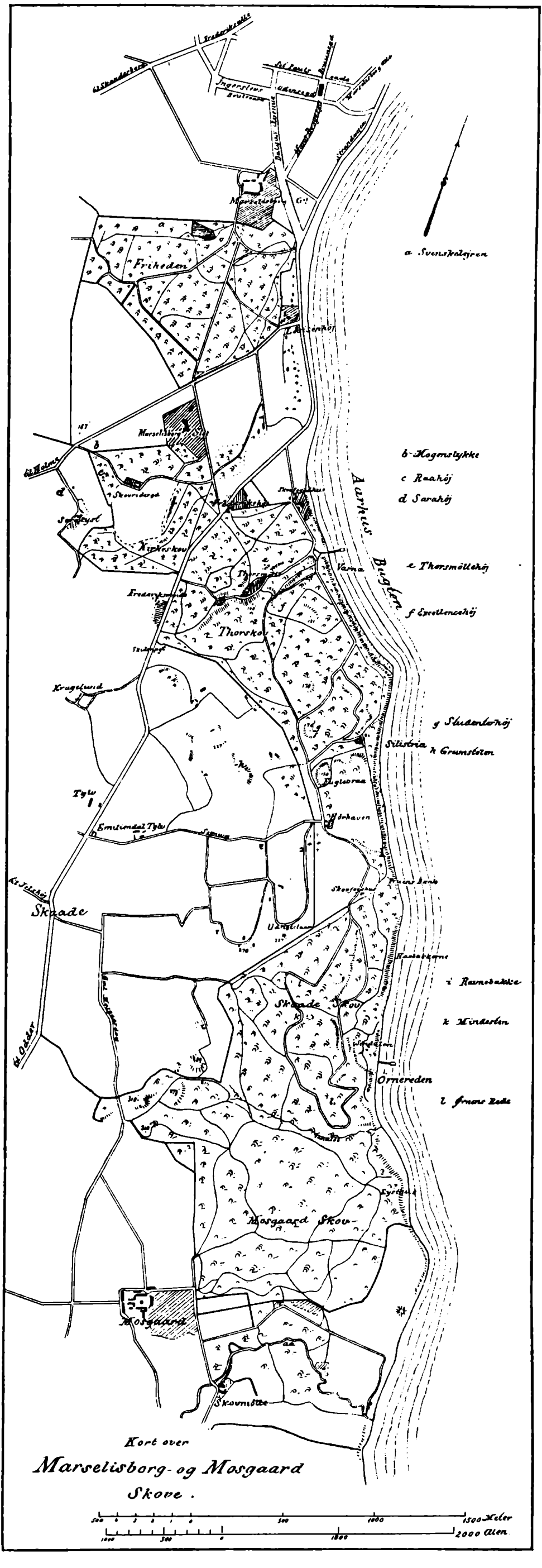

Friheden
Marselisborg
Skovridergd
Kirkeskov
Thorskov
Varna
Aarhus Bugten
Krugelund
Tylv
Emiliendal Tylv
Skaade
Skaade Skov
Ornereden
Mosgaard Skov
Mosgaard
Skovmölle
a Svenskolejren
b Mogenslykke
c Raahöj
d Sarahöj
e Thorsmöllehöj
f Excellencehöj
g Studenterhöj
h Grumstolen
Silistria
Hörhaven
i Ravnebakke
k Mindesten
l Ørnens Rede
Kort over
Marselisborg- og Mosgaard
Skove.
500 1000 1500 Meter
1000 500 0 1000 2000 Alen

Har De været i Stautrup?

Ikke? Ja saa har De endnu ikke set det smukkeste Landskab i Jylland. Kun 3/4 Mil fra Aarhus ligger Stautrup og Restaurationen omgivet af Skov og Sø med henrivende Udsigt og ved de prægtige store Konstantinsborg Skove. De kan komme der ad Hammelbanen eller ad Landevejen gennem Viby og med Motorbaad op ad Brabrand Sø.

Pavillonen i Riis Skov

— **Telefon Nr. 12** —

anbefaler sig til det ærede Publikum.

Godt Køkken. Proper Betjening.

H. P. Olsen.

Sophus Nielsen,

Store Torv Nr. 11, ligefor Volden,

— **Telefon 381** —

anbefaler største Lager her paa Pladsen i al mulig

prima Manufaktur.

Absolut billigste Priser
Forhold til Varernes Godhed.

1. Klasses Herre-Skrædderi.
1. Klasses Dame-Systue.
1. Klasses Fjerrensnings-Anstalt.

C. C. Andersens

Væveriudsalg,

„Klemenshus“ (overfor Domkirken)

Aarhus.

Største Udstyrsforretning

udenfor København.

Specialiteter: Gulvtæpper og Gulvtæppetøjer
Gardin- og Møbelstoffer. Hvide Varer.

Sengeudstyr.

HOTEL & RESTAURANT

MEILBORG.

Smukkeste Beliggenhed ved Aarhusbugten

Dejeuner. Diners. Souper.

Anerkendt Køkken. Vine fra 1. Kl. Huse

Værelser med fuld Pension

for kortere eller længere Tid.

Telefon 1216. Telefon 1240.